

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ

ΤΟΥ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 2000

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ
ΤΟΥ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Πρωτοδημοσιεύθηκε στον τόμο, "**Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕ-
ΣΤΙΝΑΗΣ, 200 χρόνια μετά, (Βρυξέλλες, 15 και 16 Μαΐου 1998)**", επιμέλεια: Καθηγητής
Παναγιώτης Γιαννόπουλος, Βελγική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών 1999, σελ. 13-34.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ
ΤΟΥ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 2000

Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης
Φερών - Βελεσίνου - Ρήγα

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής
Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας
Μελέτης Φερών - Βελεσίνου - Ρήγα

Μιλτιάδου 3, Κηφισιά, 14562 - Αθήνα - τηλ.: 8011066
e-mail: karamber@otenet.gr

Ο Ρήγας Βελεστινλής γεννήθηκε το 1757 στο Βελεστίνο Μαγνησίας από ντόπιους γονείς. Το βαπτιστικό του όνομα ήταν «Ρήγας», που συνηθιζόταν στο Πήλιο και στο Βελεστίνο· και ο ίδιος χρησιμοποίησε ως επώνυμο, κατά τη συνήθεια των λογίων της εποχής του, το «Βελεστινλής» (1). Νέος με δίψα για μάθηση σπουδάζει στη Σχολή της Ζαγοράς, όπου μελετούσε και αρχαίους συγγραφείς, όπως διαπιστώνεται από αυτόγραφέα του σε σχετικό βιβλίο, το οποίο τώρα απόκειται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (2). Στη γενέτειρά του θα άγγιξε τα λείψανα των Φερών, της αρχαίας πόλης του Αδμήτου και του Ιάσονα. Εκεί θα ένιωσε τη σημασία, που έχει στην αυτοσυνειδησία, η γνώση της ένδοξης ιστορίας των προγόνων. Στη γενέτειρά του, το Βελεστίνο, θα είχε επίσης και την τρομακτική εμπειρία της βαρβαρότητας της οθωμανικής εξουσίας, κάτι που χαρακτηριστικά περιγράφει σε υποσημείωση στο βιβλίο «Νέος Ανάχαρσις» (3). Από το Βελεστίνο φεύγει, σε ηλικία περίπου είκοσι ετών, και πηγαίνει στην Κωνσταντινούπολη, όπου μαθαίνει ξένες γλώσσες και αυξάνει τις γνώσεις του κοντά στους Φαναριώτες. Αργότερα, εγκαταστάθηκε στη Βλαχία (4), όπου υπήρχε κάποια ελευθερία και γειτνιάζε με την Ευρώπη.

(1) Σχετικά με το όνομα και την καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή βλ. Λεάνδρου Βρανούση, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, Αθήνα [1954], σελ. 266, υποσ. 1. Επίσης, Δημητρίου Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997, β' έκδοση, Αθήνα 2000.

(2) Βλ. Λεάνδρου Βρανούση, *Άγνωστα νεανικά χειρόγραφα του Ρήγα, Υπέρευα*, 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, σελ. 563-576.

(3) Βλ. «*Νέος Ανάχαρσις*», Βιέννη 1797, σελ. 133.

(4) Στο «*Νέος Ανάχαρσις*», σελ. 295, σε υποσημείωση γράφει ότι το 1788 βρισκόταν στο *Γίργγιοβον* της Βλαχίας.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της επαναστατικής σκέψης του Ρήγα και τη σύλληψη του συγκεκριμένου επαναστατικού του σχεδίου θα διαδραμάτισαν, εκτός από τις μελέτες του, και το ότι βίωσε σημαντικά γεγονότα της εποχής του : τα Ορλωφικά, τον πόλεμο των *τριών Ιμπερίων* (1787-1792) ⁽⁵⁾ και τη νέα πολιτειακή κατάσταση με τη Γαλλική Επανάσταση. Ωστόσο, οι πολύπλευρες πτυχές της προσωπικότητός του αποκαλύπτονται μετά από τη διεξοδική μελέτη των έργων του και του επαναστατικού του σχεδίου. Έτσι, διαπιστώνεται ότι ο Ρήγας Βελεστινλής είναι μια από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του Νεότερου Ελληνισμού : Διδάσκαλος του Γένους, Επαναστάτης, Μάρτυρας, Πολιτικός νους, Στρατιωτικός νους, Εθνεγέρτης, Οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου.

1. **Διδάσκαλος του Γένους** θεωρείται για τα εθνοδιαφωτιστικά βιβλία που έγραψε και τύπωσε. Ο Ρήγας κάνει την εμφάνισή του στα ελληνικά γράμματα το 1790 με τα πρώτα του δύο βιβλία. Το *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, θεωρείται ως το πρώτο βιβλίο από το νέο είδος λογοτεχνικού έργου, του μυθιστορηματος, στον ελληνικό χώρο. Μάλιστα, στο βιβλίο αυτό, από πολύ νωρίς, δείχνεται η πρωτοπόρα πολιτικοκοινωνική του θέση, διότι εναντιώνεται στους τίτλους ευγενείας, που τότε συνηθίζονταν. Χαρακτηριστικά γράφει ότι *η αληθινή ευγένεια είναι φυτεμένη εις το υποκείμενον του ανθρώπου και όχι εις τους ματαίους τίτλους των προπατόρων (καθώς μεγαλαυχούν μερικοί και υπεραίρονται, ωσάν να εκατέβηκαν από τα σύννεφα με το ζιμπίλι και αν τους παρατηρήσει κανείς, τους ευρίσκει ή τρελλούς ή μωρούς* ⁽⁶⁾.

Την ίδια χρονιά, επίσης, τύπωσε το βιβλίο «*Φυσικής απάνθισμα*», στον πρόλογό του οποίου δίδει ένα δίδαγμα : πρέπει να αποφεύγουμε την μεμψιμοιρία και να δουλεύουμε για τη

(5) Ο Ρήγας τον *ενεστώτα πόλεμον των τριών Ιμπερίων* μνημονεύει στην αφιέρωσή του «*Φυσικής απάνθισμα*», Βιέννη 1790, σελ. γ'.

(6) Ρήγα Βελεστινλή, *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, Βιέννη 1790, επανέκδοση, Αθήνα 1971, επιμ. Π. Πίστας, σελ. 186.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ
ΤΩΝ
ΝΤΕΛΙΚΑΤΩΝ ΕΡΑΣΤΩΝ

ἦτοι

Βιβλίον ἠθικόν, περιέχον τὰ περιεργὰ
συμβεβηκότα τῶν ὠραιωτέρων γυναικῶν
τῆ Παρσις, ἀμαρτυρῶν κατὰ τὸν
παρόντα Αἰῶνα.

Ἐν τῆς

Γαλλικῆς διαλέκτου νῦν πρώτου μεταφραστῆν

παρὰ τῆ

P' H' Γ A

Βαλεριυλῆ Θετταλοῦ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αἰερίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφικῆς Ἰωσήφου τῆ Βαυμτσίερν.

1 7 9 0.

Το ἐξώφυλλο τοῦ πρωτοτύπου βιβλίου
Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν

μόρφωση του λαού. Παρατηρεί χαρακτηριστικά ότι *Δεν ευχαριστήθην μόνον απλώς να θρηνήσω την κατάστασιν του γένους μου, αλλά και συνδρομήν να επιφέρω επάσχισα όσον το επ' εμέ, απανθίζοντας από τε της Γερμανικής και Γαλλικής γλώσσης τα ουσιωδέστερα της Φυσικής ιστορίας, τα οποία δια να γένουν πλέον εύληπτα, συνέπονται κατ' ερωταπόκρισιν διδασκάλου και μαθητού, έως εις ένα μέρος. Ο Ρήγας γράφει τη φυσική του σε «απλούν ύφος» (7) για να είναι κατανοητή από το λαό και να καταπολεμήσει έτσι τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες. Μεταφέρει, όπως έχουμε αποδείξει με τις έρευνές μας (8), στις σελίδες της φυσικής του την επιστημονική γνώση της γαλλικής Εγκυκλοπαιδείας (1751-1776) των Diderot και D'Alambert. Μάλιστα, κατόρθωσε τα επιστημονικά κείμενα να τα αποδώσει στα απλά ελληνικά με θαυμάσια ρέουσα γλώσσα και με γλαφυρότητα. Τονίζει ακόμη στον πρόλογό του ότι στόχος του ήταν να καταλάβουν όλοι αυτά που γράφει και όχι να κάνει επίδειξη γνώσεων για μια μικρή μειοψηφία μορφωμένων, οι οποίοι έγραφαν σε δυσκολονόητο αρχαϊκό ιδίωμα. Χαρακτηριστικά σημειώνει: *Όθεν αφορώντας ο σκοπός μου εις το να ωφελήσω το γένος μου, και όχι προς επίδειξιν να επισωρεύσω λέξεις εις αυτό μου το απάνθισμα, έπρεπε να το εκθέσω με σαφήνειαν όσον το δυνατόν, σπού να το καταλάβουν όλοι, και να αποκτήσουν μίαν παραμικράν ιδέαν της ακαταλήπτου φυσικής. Στόχος του τελικός ήταν «να αναλάβη το πεπτωκός Ελληνικόν γένος» και να φθάσει στην προτέραν του θέση στην παιδεία και στη μόρφωση.**

Όπως έχουμε δείξει σε σχετική μελέτη μας (9), με τη φυσική του Ρήγα μεταφέρεται για πρώτη φορά σε έντυπο ελληνικό

(7) Το «απλούν ύφος» της φυσικής του Ρήγα ακολούθησαν στη συνέχεια και οι φυσικές των Κων. Κούμα, Κων. Βαρδαλάχου και Δημ. Δαβράβεως (1812).

(8) Βλ. την ολοκληρωμένη μελέτη μου *Η Γαλλική «Encyclopédie» ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα «Φυσικής απάνθισμα», Ο Ερασιστής, 21 (1997), σελ. 95-128.*

(9) Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Ιατρικές του Ρήγα Βελεστινλή στό έργο του «Φυσικής Απάνθισμα», Υπέριαι, 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας» (Βελεστίνου 1986), Αθήνα 1990, σελ. 457-499.*

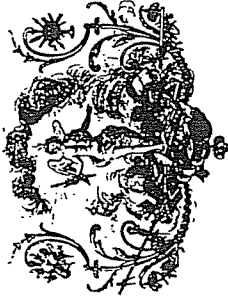
ENCYCLOPÉDIE,

OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

Mise en ordre & publiée par M. DIDEROT, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-Lettres de Paris, & par M. LE ROUILLON, par M. D'ALEMBERT, de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Peulfr, & de la Société Royale de Londres.

Τομὸς πρῶτος ἠερῶν ἡρώων, ἠορῶν.
Τομὸς δευτέρος ἠερῶν ἠορῶν, ἠορῶν.

TOME PREMIER.

A PARIS,
Chez BRASSON, au Salon de Peulfr, & de Science.
Chez DAVID l'ainé, au Salon de Peulfr, & de Peulfr.
Chez LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, au Salon de Peulfr.
Chez BURTON, au Salon de Peulfr, & de Science.

M D C C C L I
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROY.

Φ Τ Σ Ι Κ Η Σ

Ἄ Π Ἄ Ν Θ Ι Σ Μ Ἀ
Διὰ τῆς ἀγγλικῆς & φιλομαθεῖς Ἑλλήνας,
Ἐκ τῆς Γερμανικῆς ἢ Γαλλικῆς διαλέκτου ἐρῶν ἠορῶν
Παρά τῆ

Ῥ Ἡ Γ Ἀ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΛῆ ΓΕΤΤΑΛῶΤ.
Οὗτος ἀναλαμβάνει ἐξέδοθι, πρὸς ἀφέλειαν
τῶν ὁμογενῶν.

Ἐ Ν Β Ι Ἐ Ν Ν Η.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆ Βιγνῶς ΤΡΑΤΙΝΕΡ.

1 7 9 0.

Το ἐξώφυλλο τοῦ πρωτοτύπου βιβλίου τοῦ Ρήγα Φυσιολογίας Ἀπάνθισμα
καὶ τοῦ πρώτου τόμου τῆς Γαλλικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας, Παρίσι 1751.

βιβλίο η επιστημονική γνώση της κυκλοφορίας του αίματος. Ας σημειωθεί ακόμη ότι ο Ρήγας συμβάλλει και στον πλουτισμό της ελληνικής γλώσσας, καταχωρώντας λέξεις και νέους όρους, οι οποίοι καθιερώνονται έκτοτε στο ελληνικό λεξιλόγιο, όπως «ανεμόμετρον», «ηλεκτρόμετρον», «μαγνητισμός», «πνευμονική αρτηρία», «πνευμονική φλέβα», «αισθαντικός», «ωθηστικός», «οριζοντικός» (10).

Ο Ρήγας, τη σημαντική χρονιά μάλιστα που αρχίζει να εφαρμόζει το επαναστατικό του σχέδιο, το 1797, μεταφράζει και τυπώνει δύο θεατρικά έργα, γνωρίζοντας τον παιδευτικό ρόλο του θεάτρου στην πνευματική ανάπτυξη των Ελλήνων. Γι' αυτό εξάλλου στη Χάρτα της Ελλάδος (φύλλο επτά), παραθέτει και την εικόνα του αρχαίου θεάτρου. Στα *Ολύμπια* του Μεταστάσιο απαριθμεί τα αθλήματα των Ολυμπιακών αγώνων της αρχαιότητας, όπου ωστόσο, προσθέτει και την πληροφορία ότι μερικά απο αυτά τα αθλήματα στην εποχή του διατηρούνται στη Θεσσαλία και σε όλη την Ελλάδα. Προφανής ο σκοπός του Ρήγα, να συνδέσει το παρόν με το ένδοξο παρελθόν και να δημιουργήσει τα ανάλογα συναισθήματα στους αναγνώστες του, που θα είναι απαραίτητα στην ανάπτυξη της επαναστατικής τους διάθεσης. Μάλιστα, βρίσκει ευκαιρία και με τα πιο έντονα τυπογραφικά στοιχεία τονίζει ιδιαίτερα τέσσερις φορές τη λέξη *Ελευθερία*, φορτίζοντάς την με νόημα επαναστατικό. Επίσης, στο έργο του «*Βοσκοπούλα των Άλπεων*» του Μαρμοντέλ υπογραμμίζει στην αρχή του βιβλίου με έμφαση τη ρήση *Ο ιερός της πατρίδος έρωσ εμφωλεύει εις την καρδίαν και η καρδιά δεν γηράσκει ποτέ*, θέλοντας έτσι να τονίσει την προς την πατρίδα αφοσίωση των Ελλήνων.

2. **Επαναστάτης.** Ο Ρήγας, ως πραγματικός ηγέτης και επαναστάτης έδωσε προτεραιότητα στην ψυχική προετοιμασία των σκλαβωμένων, ώστε να πάρουν τα όπλα και να επαναστατήσουν

(10) Βλ. Δημ. Κραμπερόπουλου, *Η Γαλλική...*, ό. τ., σελ. 127. Μέχρι τώρα, δυστυχώς, δεν έχει γίνει διεξοδική μελέτη από ειδικούς, για να παρουσιασθεί ο αριθμός των νέων λέξεων, που έχουν εισαχθεί από τον Ρήγα Βελεστινλή στην ελληνική γλώσσα.

κατά της Οθωμανικής τυραννίας. Ήθελε πρώτα να εξυψώσει το ηθικό τους και μετά να τους ωθήσει στον αγώνα της επανάστασης, όπου θα χρειαζόταν και τη ζωή τους ακόμη να θυσιάσουν. Προσπάθησε να δείξει στους συμπατριώτες του τη μεγάλη κληρονομιά που είχαν από τους αρχαίους Έλληνες, το μεγαλείο των ελληνικών πόλεων, την οικονομική και πολιτική δύναμη και την ανδρεία των προπατόρων τους.

Ο Ρήγας, όπως διαπιστώνεται από τα έργα του και τα ανακριτικά έγγραφα, χρησιμοποιεί δύο σημαντικά **μέσα επικοινωνίας : την εικόνα και τη μουσική**. Έτσι θα μπορούσε να περάσει στους σκλαβωμένους τα μηνύματα που ήθελε με όσο το δυνατόν καλλίτερα αποτελέσματα για την πραγματοποίηση του επαναστατικού του σχεδίου. Αναλυτικότερα χρησιμοποίησε :

α) εποπτικό υλικό : Εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου (τέταρτος τόμος Νέος Ανάχαρσις και Χάρτα της Ελλάδος).

β) το τραγούδι (Θούριος και Ύμνος Πατριωτικός).

Αποκαλυπτικά είναι τα όσα γράφει ο υπουργός Αστυνομίας της Αυστρίας για την επαναστατική μέθοδο και τακτική του Ρήγα : *Ως προπαρασκευαστικόν μέσον προς τον σκοπόν τούτον (δηλ. το στρατιωτικό και επαναστατικό) συνέταξε και διέδωκεν ο Ρήγας σφόδρα επαναστατικόν τραγούδι, τον Θούριον ύμνον, ητοίμασε χάρτας της Ελλάδος και των γειτονικών χωρών, εκ των οποίων εις απετελείτο από 12 φύλλα. Ετύπωσε δε μέγα αριθμόν αντιτύπων, μετέφρασεν ελληνιστί το τέταρτον μέρος του βιβλίου Ανάχαρσις με πολιτικές σημειώσεις και τον Ηθικόν Τρίπουν. Εξέδωκεν εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, με παρατηρήσεις περί της ανδρείας του...με την πρόθεσιν να κάμη εις τους Έλληνας την αντίθεσιν μεταξύ της παλαιάς και της σημερινής καταστάσεως (11).*

Ο Ρήγας, εφαρμόζοντας το συγκεκριμένο επαναστατικό του σχέδιο, τυπώνει, το 1797, σε ένα φύλλο, διαστάσεων 44.7 εκ.

(11) Βλ. Κων. Άμαντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική έκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, με την προσθήκη ευρετηρίου (Επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου), Αθήνα 1997, σελ. 179-181.

επί 29 εκ., την εικόνα του **Μεγάλου Αλεξάνδρου** ⁽¹²⁾, που πλαισιώνεται από τις μορφές των τεσσάρων στρατηγών του, του Αντίγονου, του Σέλευκου, του Κάσσανδρου και του Πτολεμαίου, και από τέσσερις παραστάσεις από τα κατορθώματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου: 1. *την θριαμβευτικήν είσοδό του εις την Βαβυλώνα*, 2. *Την φυγήν των Περσών εις τον Γρανικόν ποταμόν*, 3. *Την ήτταν του Δαρείου* και 4. *Την φαμίλιαν του νικημένου τούτου βασιλέως εις τους πόδας του Αλεξάνδρου*. Ο Ρήγας υπογραμμίζει ότι ο Μ. Αλέξανδρος *εχάλασε την αυτοκρατορίαν των Περσών εις την Ασίαν και Αφρικήν*. Τα κείμενα είναι στα ελληνικά και γαλλικά, ίσως για να διαβασθούν και από τους ξένους, τους φιλέλληνες, που γνώριζαν γαλλικά. Πρέπει να επισημανθεί ότι είναι το μόνο έργο όπου ο Ρήγας γράφει, εκτός από τα ελληνικά, και σε άλλη γλώσσα.

Ωστόσο, αξίζει να τονισθεί πως σ'εποχή θριάμβου του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, ο οποίος είχε καταλύσει και την Βενετική αυτοκρατορία και όλοι τον υμνούσαν ως ελευθερωτή, ο Ρήγας δεν έγραψε υπέρ του Ναπολέοντα ούτε μια λέξη ούτε ένα στίχο, όπως κάνανε άλλοι Έλληνες ⁽¹³⁾. Αντίθετα, αυτήν την εποχή τύπωνε την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου τονίζοντας την ανδρεία του και προσφέροντάς τον ως πρότυπο στους Έλληνες για την πορεία της ελευθέρωσής τους, που μόνοι τους θα την αποκτήσουν, χωρίς να προσβλέπουν στη βοήθεια των ξένων.

Το 1797 μετέφρασε το μεγαλύτερο μέρος από τον **τέταρτο τόμο Νέος Ανάχαρσις**, έργο του Γάλλου συγγραφέως J. J. Barthelemy, (1716-1795), και τον εξέδωσε την ίδια χρονιά. Την

(12) Πρόσφατα, η Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 1998, ανατύπωσε στο ίδιο μέγεθος την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, από την πρωτότυπη έκδοση του Ρήγα, Βιέννη 1797.

(13) Βλ. του Αδαμαντίου Κοραή, *Άσμα Πολεμιστήριον*, 1800, σελ. 11, φωτοανατύπωση του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών / Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1983. Επίσης, Χριστοφόρου Περραιβού, *Ύμνος εγκωμιαστικός παρ' όλης της Γραικίας προς τον αρχιστράτηγον Μποναπάρτε*, Κέρκυρα 1798, φωτοανατύπωση του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1998.

ΝΕΟΣ ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ.

ΤΌΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Μεταφρασθεῖς, τὰ μὲν 32. 33. καὶ 34

Κεφάλαια,

παρὰ τῷ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΤΟΪΤΗ ΖΑΚΥΝΘΙΟΥ.

Τὰ δὲ

35. 36. 37. 38. ἔ 39.

παρὰ τῷ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΨ

ΘΕΤΤΑΛΟΥΨ

Διορθωθεῖς ἔ εκδοθεῖς παρὰ τῷ αὐτῷ.

✽

Ἐν Βιέννῃ. 1797.

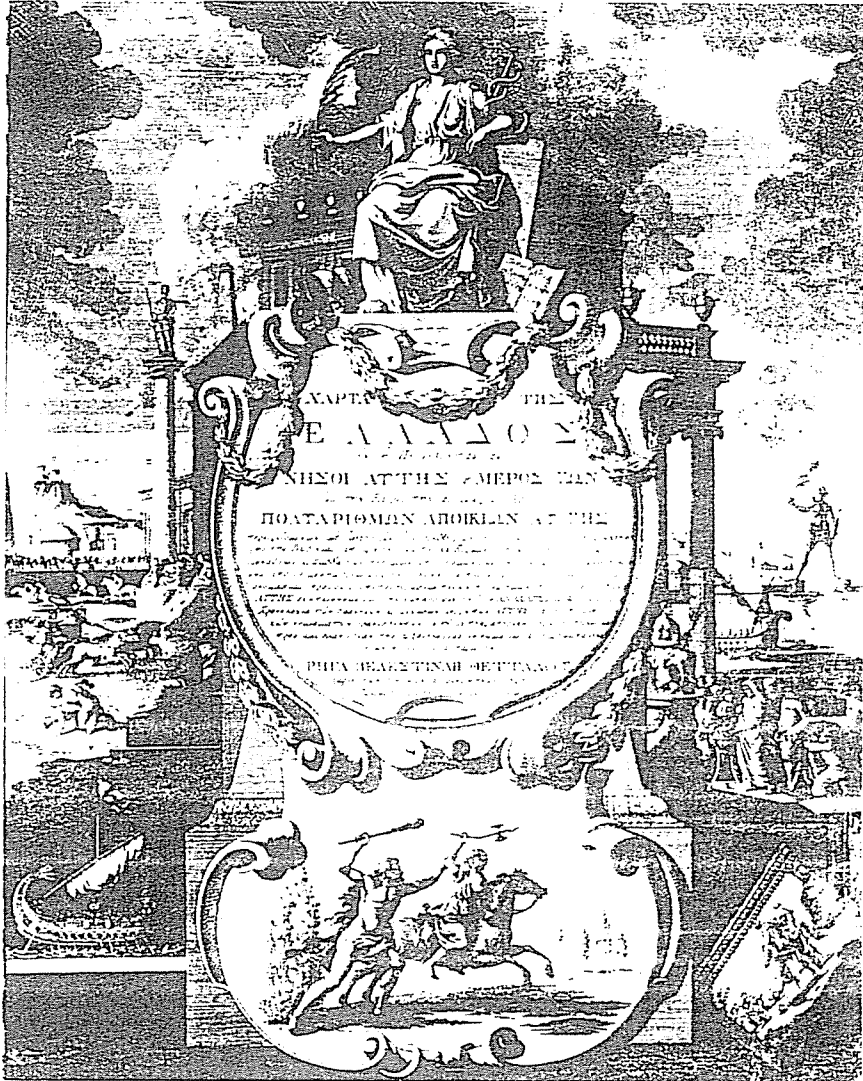
έκδοση εμπλούτισε με πολλές υποσημειώσεις και παρατηρήσεις, όπου τονίζει στους Έλληνες την αρχαία δόξα και τη σημαντική καταγωγή τους. Αξίζει να αναφερθεί το πώς έκριναν οι ανακριτικές αρχές της Αυστρίας την αξία της ελληνικής αυτής έκδοσης, η οποία τόνιζε το πνεύμα της ελευθερίας των Ελλήνων. Έγραφε, στις 29 Δεκεμβρίου 1797, ο υπουργός Αστυνομίας Pergen στον αυτοκράτορά του Φραγκίσκο : *Ο Νέος Ανάχαρσις εμφανέτω όλως δίολου κατάλληλος να δείξη εις το ελληνικόν έθνος, ποίον μέγεθος κατείχε άλλοτε η πατρίς του. Και ο υπουργός χαρακτηριστικά συνεχίζει για τη σημασία του βιβλίου, που διάλεξε ο Ρήγας για την αφύπνιση των σκλαβωμένων, γι' αυτό και απαγόρευσε μόνο την ελληνική μετάφραση και όχι τις εκδόσεις του βιβλίου στα γαλλικά και γερμανικά : Αν και το βιβλίον ταξείδια του Αναχάρσιδος εις την γαλλικήν και εις την γερμανικήν μετάφρασιν δεν είναι απηγορευμένον, εν τούτοις άλλως έχει ως προς την ελληνικήν μετάφρασιν, η οποία φαίνεται ότι είναι προσωρισμένη μόνον προς τούτο, να εξεγείρη δηλαδή το πνεύμα της ελευθερίας εις τους Έλληνας. Δια τούτο έδωκα εντολήν εις την Αστυνομίαν να κατάσχουν όλα τα ήδη τυπωμένα ή ακόμη τυπούμενα μέρη του βιβλίου τούτου (14).*

Ο Ρήγας καταφέρθηκε πρώτος στις κακοήθειες του Γερμανού φιλοσόφου Corneille de Pauw, ο οποίος στην *Ιστορία της Ελλάδος (Recherches philosophiques sur les Grecs*, Βερολίνο 1788) γράφει εναντίον των Ελλήνων της εποχής του Ρήγα και εναντιώνεται στην ωραιότητα των Τεμπών, αν και δεν είχε επισκεφθεί την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά σημειώνει ο Ρήγας πως *Ο κυρ Παβ πρέπει να έβγη από το βόρειον φροντιστήριον του, να γίνη αυτόπτης της τοποθεσίας εκείνης των Τεμπών και τότε πειθόμενος θέλει ομολογήσει, ως ο Τσν, την υπεροχήν των από κάθε άλλην. Ει δε και απιστή τους αυτόπτας και λογομαχή ισχυρογνωμών, είνε άδικος (15).*

Ένα τρίτο σημαντικό εποπτικό μέσο για την προώθηση των σκοπών του ήταν ο σχεδιασμός και η έκδοση της **Χάρτας της**

(14) Βλ. Κων. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό.τ., σελ. 33-35.

(15) Ρήγα Βελεστινλή, *Νέος Ανάχαρσις*, τόμ. IV, Βιέννη 1797, υποσημείωση σελ. 149-151.

Ο τίτλος της Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα
 με τις συμβολικές παραστάσεις

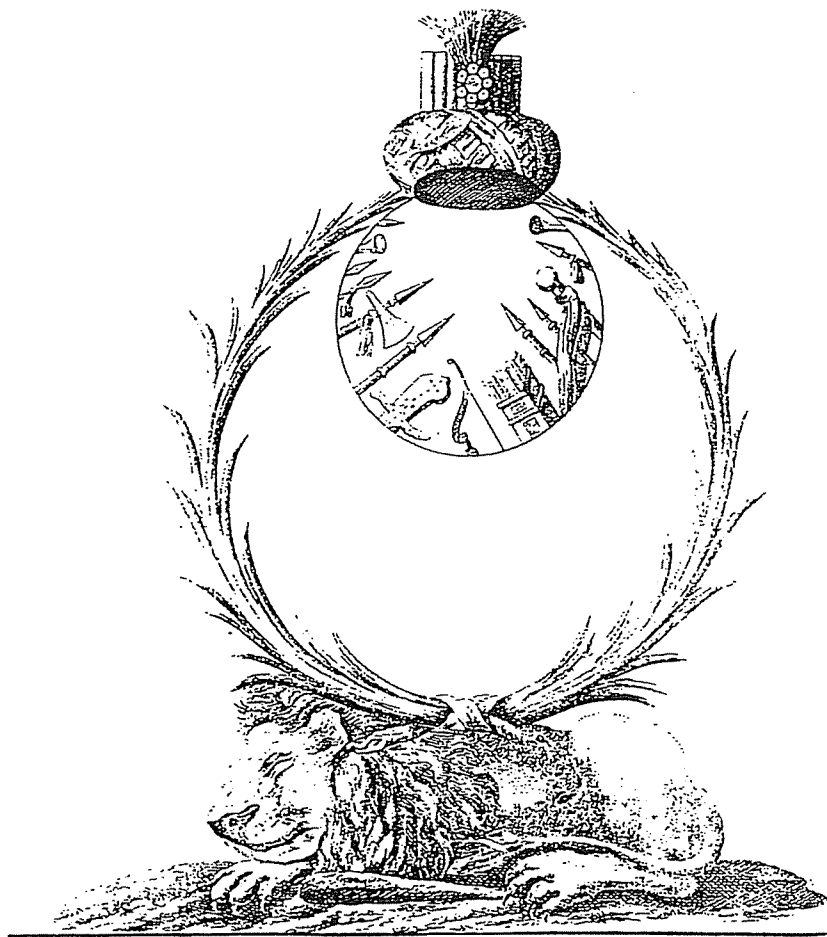
Ελλάδος⁽¹⁶⁾. Αποτελείται από δώδεκα φύλλα, τα οποία αν συνενωθούν στην αρμόζουσα θέση σχηματίζεται, τότε, ένας μεγάλος, για πρώτη φορά, χάρτης της Ελλάδας και του Βαλκανικού χώρου, διαστάσεων περίπου δύο επί δύο μέτρων. Η έκδοσή της εντυπωσίασε τους ειδικούς χαρτογράφους και τους μορφωμένους Έλληνες της Βιέννης και του ελλαδικού χώρου. Όπως και ο υπουργός της Αστυνομίας Pergen έγραφε προς τον αυτοκράτορα της Αυστρίας, ο Ρήγας με τη Χάρτα του ήθελε να προπαρασκευάσει το επαναστατικό του σχέδιο και να παραστήσει το *μεγαλείον της Ελλάδος*⁽¹⁷⁾. Την εμπλούτισε με τοπογραφικά διαγράμματα σημαντικών ιστορικών τόπων και γεγονότων της αρχαιότητας: της Ολυμπίας, της Σπάρτης, της Σαλαμίνας, των Αθηνών, των Δελφών, των Πλαταιών, των Θερμοπυλών. Αλλά όμως καταχωρεί και το τοπογραφικό διάγραμμα της γενέτειράς του, του Βελεστίνου⁽¹⁸⁾, όπου καταγράφει τις αρχαιότητες που είχε δει και ψηλαφίσει στα νεανικά του χρόνια. Προσφέρει ακόμη και ένα μήνυμα, πως ο καθένας θα πρέπει να αναδεικνύει τα ιστορικά στοιχεία του τόπου του⁽¹⁹⁾.

(16) Σχετικά βλ. Γεωργίου Λαΐου, *Οι Χάρτες του Ρήγα. Έρευνα επί των πηγών, Δελτίον της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας*, 14 (1960), σελ. 231-312. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία*, στο *Η Χάρτα του Ρήγα*, επανέκδοση της Χάρτας από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου) Αθήνα 1998, σελ. 13-90.

(17) Βλ. Κων. Άμαντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, σελ. 33.

(18) Βλ. Ευαγ. Κακαβογιάννη, *Η «Επιπεδογραφία της Φεράς» του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική, Υπέρεια*, 1, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας» (Βελεστίνου 1986), Αθήνα 1990, σελ. 423-449. Μάλιστα, υποστηρίζεται από το συγγραφέα ότι ο Ρήγας θα πρέπει να θεωρείται ως ο πρώτος αρχαιολόγος του Νεότερου Ελληνισμού.

(19) Ίσως, για την καταγραφή των ιστορικών στοιχείων της γενέτειράς του, ο Ρήγας να ακολούθησε τις οδηγίες των συμπατριωτών του Δαν. Φιλιππίδη και Γρηγ. Κωνσταντά, οι οποίοι προτείνουν, ακολουθώντας το παράδειγμα των λογίων, να γράψουν τα σχετικά με τη γενέτειρά τους, έτσι ώστε να αποκτηθεί *μια χωρογραφία του τόπου μας, πράγμα αναγκαϊότατο και ωφελιμώτατο εις όλους*. Βλ. Δαν. Φιλιππίδη-Γρηγ. Κωνσταντα, *Νεωτερική γεωγραφία*, Βιέννη 1791, επανέκδοση με επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, Αθήνα 1971, σελ. 102-103.

Η συμβολική παράσταση του κοιμισμένου λιονταριού με το ρόπαλο του Ηρακλέους στα πόδια του

Ο Ρήγας άρχισε την έκδοση της Χάρτας του με την επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως, Βιέννη 1796, που αποτελεί το πρώτο φύλλο της, παραθέτοντας και έξι νομίσματά της. Τα τρία είναι της αρχαίας και τα τρία της βυζαντινής εποχής, θέλοντας ίσως έτσι να δείξει τη συνέχεια του Ελληνισμού. Ομως, ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράσταση του κοιμισμένου λιονταριού, στη ράχη του οποίου βρίσκονται τα σύμβολα της σουλτανικής εξουσίας, ενώ στα πόδια εναποτίθεται οριζόντια το ρόπαλο του Ηρακλέους. Με τη συμβολική αυτή παράσταση ο Ρήγας προσφέρει μήνυμα αισιοδοξίας στους σκλαβωμένους Έλληνες και τους άλλους λαούς των Βαλκανίων. Θέλει να πει πως όταν ξυπνήσουν από την κατάσταση της σκλαβιάς και ενθουσιασθούν από το επαναστατικό του κήρυγμα, θα αρπάξουν τα άρματα -το ρόπαλο- και θα συντρίψουν την οθωμανική τυραννία, δημιουργώντας στη θέση της τη δημοκρατική πολιτεία, τη Νέα Πολιτική Διοίκηση.

Για τη Χάρτα, χαρακτηριστικά είναι τα όσα σημειώνει ο ιστορικός του Ρήγα Λέανδρος Βρανούσης : *Μνημείο πραγματικό για την εποχή του το μεγαλόπνοο αυτό έργο του Ρήγα και άθλος εκδοτικός, έργο ακατάβλητης υπομονής και εργατικότητας, πολύχρονης μελέτης και καταπληκτικής πολυμαθείας, ερχόταν να δείξει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία του αρχαίου και νέου Ελληνισμού, ν'αναγράψει τις αρχαίες ελληνικές ονομασίες πλάι στα σημερινά ονόματα, να θυμίση όλα τα ιστορικά γεγονότα...και λείψανα της προγονικής δόξας, να διδάξη στον υπόδουλο Ελληνισμό «τι έχασε, τι έχει, τι του πρέπει». Πραγματική πατριδογνωστική εγκυκλοπαίδεια (20).*

Για να πετύχει τη μετάδοση του επαναστατικού μηνύματός του στους σκλαβωμένους και να τους εμπυχώσει στην απόφαση για επανάσταση, ο Ρήγας, εκτός από το εποπτικό υλικό, χρησιμοποιήσε και τη μουσική. Συγκεκριμένα συνέθεσε τον παιάνα με τίτλο «Θούριος», που αρχίζει με το στίχο «Ως πότε παλληκάρια». Ας σημειωθεί ότι η λέξη θούριος, που είναι από το ρήμα θρώσκω (σημαίνει ορμητικός, μαινόμενος, πολεμικός),

(20) Βλ. Λέανδρου Βρανούση, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη αρ. 10, Αθήνα [1954], σελ. 49.

δεν ήταν σε χρήση την εποχή του και ο Ρήγας τη δανείζεται από τους Αττικούς ποιητές (21). Έκτοτε, καταγράφεται στο νεοελληνικό λεξιλόγιο, γίνεται πλέον πασίγνωστος και συνώνυμος με την επανάσταση.

Ο Θούριος είναι με απλά λόγια γραμμένος, για να είναι κατανοητός από το λαό και δε χρειάζονται υποσημειώσεις και επεξηγήσεις όπως άλλες συνθέσεις της εποχής του. Γρήγορα διαδόθηκε σε χειρόγραφο μορφή. Πέρασε βουνά και κάμπους, πολιτείες και χωριά, στεριές και θάλασσες του Βαλκανικού χώρου εμπυχώνοντας τους σκλαβωμένους στον τιτάνιο του πολέμου αγώνα (22). Ο Ρήγας τονίζει τη σημασία της ελευθερίας, ως πρώτιστου αγαθού του ανθρώπου, που είναι και πάνω από τη ζωή. Διακηρύσσει πως είναι προτιμότερη μιας ώρας ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή. Είναι η εμπειρία των σαράντα χρόνων της ζωής του. Στους στίχους διατραγουδεί τη θλιβερή κατάσταση των σκλαβωμένων, την αβεβαιότητα της ζωής και της παρουσίας από τις αυθαιρεσίες της οθωμανικής εξουσίας (*ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμιά ῥορμή* (Θούριος, στίχ. 20).

Ως πραγματικός επαναστάτης, ακόμη, προσπαθεί να συνενώσει τους λαούς των Βαλκανίων να αρπάξουν τα όπλα και να ριχθούν στον ιερό αγώνα της επανάστασης, εναντίον του κοινού τυράννου (23). Γι' αυτό διακηρύσσει :

(21) Βλ. Αισχύλου, *Επτά επί Θήβας*, 42, *Πέρσαι*, 73, *Αγαμέμνων*, 112, *Ευμενίδες*, 627. Σοφοκλέους, *Αίας*, 212, 612. Αριστοφάνους, *Ιππείς*, 757, *Βάτραχοι*, 1289.

(22) Συμβολή στην επέτειο των διακοσίων χρόνων ήταν και η έκδοση (Αθήνα 1997), από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φεράων-Βελεστίνου-Ρήγα σε ψηφιακό δίσκο πέντε παραδοσιακών μουσικών παραλλαγών του Θουρίου, που ο καθηγητής της ελληνικής μουσικής π. Χρήστος Κυριακόπουλος παρουσιάζει με τη χορωδία του «Βυζαντινή Κυψέλη», επισημαίνοντας ότι οι πέντε παραλλαγές δείχνουν την εξάπλωση του Θουρίου στον ελληνικό χώρο και την προσαρμογή του στα μουσικά ιδιώματα του κάθε τόπου.

(23) Στο ίδιο πνεύμα ο Ρήγας προσθέτει ένα παράδειγμα για τη συνεργασία των λαών, οι οποίοι θα απαρτίζουν το κράτος του : *Ο Βούλγαρος πρέπει να κινήται, όταν πάσχη ο Έλλην. Και τούτος πάλιν δι' εκείνον και αμψότερο δια τον Αλβανόν και Βλάχον*, άρθρο 34 των Δικαίων του Ανθρώπου.

Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
 αράπηδες και άσπροι, με μια κοινή ορμή,
 για την Ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαθί
 πως είμεθ' αντριωμένοι, παντού να ξακουσθή (Θούριος, στίχ. 45-48).

Ο Ρήγας Βελεστινλής αναδεικνύεται ρεαλιστής επαναστάτης και για κάτι άλλο σημαντικό. Προετοίμασε το κίνημά του, για τη μεθοδευμένη επανάσταση των Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών λαών, να στηρίζεται στις ντόπιες δυνάμεις και όχι στη βοήθεια των δυνάμεων της «Ανατολής» και της «Δύσης» της εποχής του. Γνώριζε καλά ότι οι ξένες δυνάμεις θα εξυπηρετούσαν τα δικά τους συμφέροντα. Γι' αυτό και στα επαναστατικά του κείμενα, στην Επαναστατική Προκήρυξη, στο Θούριό του δεν απευθύνει έκκληση στις μεγάλες δυνάμεις για βοήθεια στη σχεδιαζόμενη επανάσταση. Πρωτόγνωρη τακτική, που για πρώτη φορά απαντιέται. Μέχρι τότε, οι σκλαβωμένοι προσβλέπανε στη βοήθεια των ξένων δυνάμεων για την αποτίναξη της τυραννίας. Η αντίληψη αυτή του Ρήγα θα ήταν, πιθανόν, αποτέλεσμα της ιστορικής γνώσης του και της εμπειρίας του από τις πρόσφατες συνθήκες, μετά τον πόλεμο των *τριών ιμπερίων*: του Σιστόβ, 4 Αυγούστου 1791 και του Ιασίου, 9 Ιανουαρίου 1792, μεταξύ της Αυστρίας και Ρωσσίας με την Οθωμανική Πύλη αντίστοιχα.

3. **Πολιτικός νους.** Ο Ρήγας Βελεστινλής αποδεικνύεται με το επαναστατικό του κείμενο *Νέα Πολιτική Διοικήσεις* και πολιτικός νους. Πρώτα πρώτα συνέταξε κατά το σχεδιασμό της επανάστασής του την *Επαναστατική Προκήρυξη*. Είναι κείμενο το οποίο θα διαμοίραζε και θα διακήρυσσε σε όλα τα έθνη το δίκαιο της επανάστασής του. Είναι μια πολύ σωστή πολιτική ενέργεια, μεθοδευμένη κίνηση για να υποστηρίξει τα δίκαια του αγώνα των σκλαβωμένων. Στη συνέχεια είχε την πρόνοια να συντάξει σ'εποχή σκλαβιάς και τυραννίας τον πρώτο Καταστατικό Πολιτειακό Χάρτη του Ελληνισμού με το όνομα *Νέα Πολιτική Διοικήσεις*, όπου περιέχονται τα Δίκαια του Ανθρώπου και το Σύνταγμα. Πίστευε ότι η αναρχία είναι μορφή τυραννίας⁽²⁴⁾, γι' αυτό και προσπάθησε να συντάξει τον καταστατικό

(24) *Γιατί κ' η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά.* Θούριος, στίχ. 27.

χάρτη πριν από την έκρηξη της επανάστασής του, πριν από την κάθοδό του στην Ελλάδα. Έτσι, οι επαναστατημένοι Έλληνες και οι άλλοι Βαλκανικοί λαοί θα είχαν έτοιμο ένα σχέδιο για να το ψηφίσουν και να κυβερνηθεί δημοκρατικά η νέα του πολιτεία, που θα αντικαταστούσε την οθωμανική τυραννία.

Στη Νέα Πολιτική Διοίκηση του Ρήγα διακηρύσσονται η ισότητα των πολιτών έναντι των νόμων, η ατομική και εθνική ελευθερία, η ελευθερία έκφρασης των ιδεών, των θρησκευτικών πεποιθήσεων, των συγκεντρώσεων, η ελευθερία του τύπου, η ασφάλεια των πολιτών, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, η κατάργηση της δουλείας, η αντίσταση στη βία και αδικία κ. ά. Ωστόσο, ο Ρήγας προσέθεσε και πολλά δικά του κείμενα στο Γαλλικό Σύνταγμα του 1793, το οποίο μετέφρασε και είχε ως πρότυπο. Ενδεικτικά μνημονεύονται, η υποχρεωτική εκπαίδευση όχι μόνο των αγοριών αλλά και των κοριτσιών (Δίκαια του Ανθρώπου, άρθρο 22), διάταξη που για πρώτη φορά καταχωρείται σε Σύνταγμα, η στρατιωτική άσκηση των γυναικών, θεωρούμενος ίσως ως ο εισηγητής της ισότητας ανδρών και γυναικών στην εποχή του. Η προστασία των πολιτών από την τοκογλυφία, η υπεράσπιση της δημοκρατίας από εκείνους που την επιβουλεύονται κ. ά.

Ο Ρήγας κατόρθωσε με το Σύνταγμά του να αποδώσει στα ελληνικά τους νέους νομικούς, πολιτικούς, οικονομικούς όρους που εισάγονταν με τη Νέα Πολιτική Διοίκηση και ακόμη να χρησιμοποιήσει λέξεις και όρους που για πρώτη φορά καταγράφονται στο ελληνικό λεξιλόγιο: «κοινωνική νομοθεσία», «πολιταρχία», «ψηφιστής», «επιθεωρητής», «ονοματίζω», «ονοματίσις», «ονοματισμός», «σιγουρότης», «εγκάλεσις», «Νομοδοτικόν»⁽²⁵⁾ Σώμα», «πληρεξούσιος», «πληρεξουσιότης»⁽²⁶⁾.

(25) Ο όρος απαντάται στη συνέχεια, όπως δύο δυνάμεις θεωρούνται εν τη πολιτική διοίκησει, η Νομοδοτική και η Εφορος ή Εκτελεστική, στο βιβλίο Αδελφών Καπετανάκη, *Εισαγωγή γενική της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1816, τόμ. Β', σελ. 335.

(26) Πρβλ. Στεφ. Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων*, Αθήνα 1900, επανατύπωση 1980. Βλ. επίσης, το σχόλιο της υποσημείωσης αρ. 5, για τους νέους όρους, που ο Ρήγας εισάγει στην ελληνική γλώσσα.

Το ενδιαφέρον του Ρήγα να συντάξει το Σύνταγμα για τους σκλαβωμένους, οι οποίοι θα επαναστατούσαν και θα δημιουργούσαν τη νέα πολιτειακή πραγματικότητα, κατατάσσει το σχεδιαζόμενο κίνημά του στην κατηγορία της επανάστασης και όχι της εξέγερσης, όπου συνήθως δεν υπάρχει μέριμνα για τη μελλοντική πορεία των εξεγερμένων.

4. **Στρατιωτικός νους.** Ο Ρήγας γνώριζε ότι χωρίς στρατιωτική επιτυχία της επανάστασής του δε θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί η πτώση του οθωμανικού δεσποτισμού και δε θα ήταν δυνατόν να αποκτηθεί η πολυπόθητη ελευθερία και η δημιουργία δημοκρατικής πολιτείας. Γι' αυτό το λόγο κατά το σχεδιασμό και την προετοιμασία της επανάστασής του γνώριζε ότι α) θα ήταν απαραίτητη η στρατιωτική εκπαίδευση των Ελλήνων και β) θα έπρεπε η έναρξη της επανάστασης να γίνει με προετοιμασία και επιτελικό σχεδιασμό.

α) Ο Ρήγας γνώριζε ότι οι μόνοι εμπειροπόλεμοι πληθυσμοί του ελληνικού χώρου ήταν οι Μανιάτες και οι Σουλιώτες και οι διάσπαρτοι κλεφταρματωλοί. Το μεγαλύτερο μέρος ήταν απαίδευτο στην πολεμική τέχνη. Έτσι, δε θα ήταν δυνατόν οι επαναστατημένοι πληθυσμοί των σκλαβωμένων να αντιπαλαίσουν στα εξασκημένα στρατεύματα του σουλτάνου, αν δεν εκπαιδεύονταν στη σύγχρονη πολεμική τέχνη. Γι' αυτό το λόγο, είχε την πρόνοια, πριν κατέβει στην Ελλάδα, να μεταφράσει ένα βασικό εγχειρίδιο στρατιωτικής τέχνης του γνωστού Αυστριακού στρατάρχη von Khevenhuller (1683-1744), το *Στρατιωτικόν Εγκόλιον*. Θα ήταν βασικό εγχειρίδιο της εκπαίδευσης στην πολεμική τέχνη. Επί πλέον η στρατιωτική εκπαίδευση, σύμφωνα με τις οδηγίες του διάσημου ευρωπαϊού στρατηγού, θα επιδρούσε και ψυχολογικά στους σκλαβωμένους, που θα επαναστατούσαν. Θα τόνωνε το ηθικό τους, επειδή στον πόλεμο που θα άρχιζαν, θα ήταν εξασκημένοι όπως και οι αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις του σουλτάνου.

Το πόσο προνοητικός και στρατιωτικός νους αποδεικνύεται ο Ρήγας γι' αυτήν του την ενέργεια, επιβεβαιώνεται από ό,τι γράφει, στα 1806, ο Ανώνυμος ο Έλληνας στην *Ελληνική Νομαρχία* του για την ανάγκη έκδοσης βιβλίου με στρατιωτικούς κανόνες.

Kurzer Begriff
 aller
 Militarischen
 OPERATIONEN,

So wohl
 Im Feld als Festungen,

aus
 Welchem sich ein erfahrener Offi-
 cier ganz leicht ersehen kan, was er in
 einem zu thun, im andern aber sich prä-
 cautioniren solle.

Cum Privilegio.

Wienn,
 Zu finden bey Johann Paul Krauß, Buch-
 händler nechst der Königl. Burg. A. 1743.

Το εξώφυλλο του γερμανικού πρωτοτύπου του «Στρατιωτικού Εγχειριδίου»
 το οποίο ο Ρήγας μετέφρασε για να εκπαιδεύσει
 τους σκλαβωμένους στην πολεμική τέχνη

Χαρακτηριστικά σημειώνει ότι των αρμάτων η επιστήμη είναι διεξοδικωτάτη και χρειάζεται εν πόνημα όχι μικρόν περί αυτής, δια το οποίον οι νυν Έλληνες μεγάλην χρείαν έχουσι. Και άμποτες κανένας φιλογενής να το κατορθώση, δια να μάθωσιν όλοι πόσον η τέχνη του πολέμου είναι μεγάλη (27). Και ο Ρήγας, ήδη από το 1797, θέλοντας να ξεκινήσει την επανάστασή του, είχε την προνοητικότητα να μεταφράσει και να εκδώσει το βιβλίο της στρατιωτικής εκπαίδευσης των σκλαβωμένων επαναστατών στην πολεμική τέχνη.

β) Σχετικά με το στρατιωτικό σχεδιασμό της επανάστασής του, έχει σημασία να τονίσουμε αυτά που γράφουν τα ανακριτικά έγγραφα. Είχε προγραμματίσει την έκρηξη της επανάστασής του από τους τότε ένοπλους στρατιωτικούς ελληνικούς πληθυσμούς, τους Μανιάτες και τους Σουλιώτες. Συγκεκριμένα, μετά την κάθοδό του στην Ελλάδα θα κατευθυνόταν στη Μάνη, και θα προχωρούσε στην επανάσταση της Πελοποννήσου. Στη συνέχεια με την παράλληλη στρατιωτική εκπαίδευση των επαναστατημένων Ελλήνων στην πολεμική τέχνη σύμφωνα με το *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*, θα προχωρούσε προς τους Σουλιώτες και σαν σε τόξο θα συνέχιζε στις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας και των άλλων Βαλκανικών λαών (28).

(27) Ανωνύμου του Έλληνο, *Ελληνική Νομαρχία, ήτοι λόγος περί Ελευθερίας*, Εν Ιταλία 1806, και το παράθεμα από την έκδοση «Κάλβος», Αθήνα 1968, σελ. 34.

(28) Η *Έκθεσις της Αστυνομικής Διευθύνσεως περί της γενομένης ανακρίσεως των φυλακισθέντων Ελλήνων* προς το υπουργείο Αστυνομίας και προς τον αυτοκράτορα της Αυστρίας αναφέρει ότι *Ο Ρήγας Βελεστινλής... ανέλαβε το ταξείδι του μόνον με την πρόθεσιν να πραγματοποιήση επανάστασιν δια του σχεδίου του, το οποίον συνίστατο εις την απόφασιν να μεταβή εις Μορέαν προς τους εκεί ανταρτικούς Έλληνας Μανιάτας, να κερδίση την εμπιστοσύνην των, τη βοήθειά των να ελευθερώση την χερσόνησον της Πελοποννήσου, τους Μανιάτας να ενώση με άλλους επαναστάτας Έλληνας, τους Κακοσουλιώτας λεγομένους, με τας ηνωμένας αυτάς δυνάμεις να προχωρήση περαιτέρω προς ανατολάς και έπειτα να ελευθερώση τας τουρκικές επαρχίας Μακεδονίαν, Αλβανίαν και κυρίως Ελλάδα, και τας άλλας επαρχίας δια της γενικής επαναστάσεως τοσούτω ευκολώτερον, καθόσον κατά την γνώμην του όλοι οι Έλληνες ήσαν ωπλισμένοι, με τρόφιμα εφωδιασμένοι και θα ήτο εύκολο να έχουσι χρήματα από πλούσια μοναστήρια*. Βλ. Κων. Άμαντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*,

*Λεπτομέρεια από τον πίνακα αρ. 2 με τίτλο
«Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως», 1836, που φιλοτεχνήθηκε
από τον Παναγιώτη Ζωγράφο με τις υποδείξεις του στρατηγού Μακρυγιάννη,
ο οποίος τόνιζε πως ο Ρήγας έμαθε
τους Έλληνες τον «τρόπο» να επαναστατήσουν*

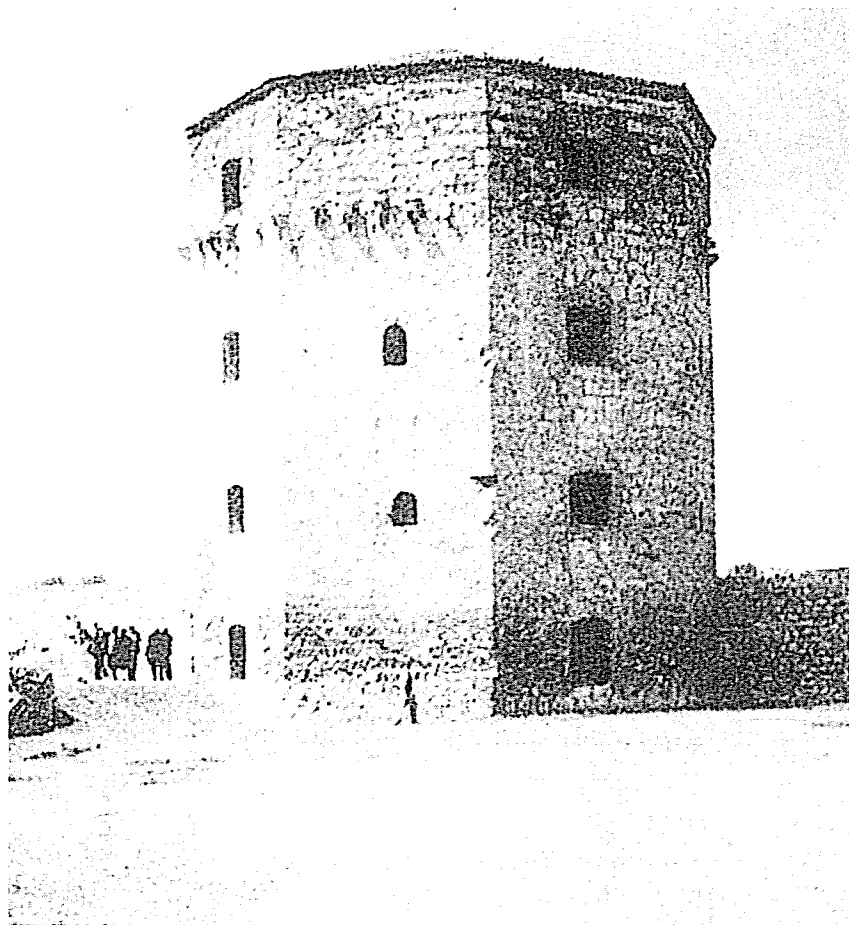
Η επιτελική αυτή τακτική της επανάστασης του Ρήγα αποδείχθηκε σωστή με την επικράτηση, στη συνέχεια, της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Επικράτησε στην Πελοπόννησο, και όχι στις παραδουνάβιες περιοχές, τις οποίες ο Ρήγας τις γνώριζε θαυμάσια, διότι εκεί ζούσε, στοιχείο που δείχνει ότι είχε επιτελικές στρατιωτικές ικανότητες, γι' αυτό και τονίζουμε ότι ο Ρήγας ήταν και στρατιωτικός νους.

5. **Μάρτυρας.** Με την κατηγορία ότι είχε καταστρώσει επαναστατικό σχέδιο για την κατάλυση της οθωμανικής τυραννίας και την απελευθέρωση της Ελλάδας και των άλλων Βαλκανικών λαών, ο Ρήγας οδηγήθηκε στη φυλακή. Με σίδερα στα πόδια και στα χέρια, όπως γράφουν τα σχετικά έγγραφα, και μαρτύρια έξι μηνών, χωρίς να δικαστεί από την Αυστριακή Δικαιοσύνη (29). Επειδή δεν ήταν δυνατόν να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του, παραδόθηκε από τους Αυστριακούς στον Τούρκο καϊμακάμη του Βελιγραδίου. Τέλος στραγγαλίστηκε τον Ιούνιο του 1798 στον πύργο Νεμπούζα του Βελιγραδίου, που βρίσκεται δίπλα στο Δούναβη, μαζί με άλλους επτά συντρόφους του, πιστός στο καθήκον για τα ιδανικά της ελευθερίας και των *Δικαίων του Ανθρώπου*.

6. **Εθνεγέρτης.** Ο Ρήγας χαρακτηρίζεται εθνεγέρτης, διότι με το Θούριό του *Ως πότε παλληκάρια*, τη Χάρτα του, το Σύνταγμά του συνέβαλε σημαντικά στην αφύπνιση των συνειδήσεων των σκλαβωμένων Ελλήνων. Τόνωσε το ηθικό τους πως με τις δικές τους δυνάμεις θα αποκτήσουν την πολυπόθητη ελευθερία. Τους δίδαξε τον *τρόπον* με τον οποίο θα αποκτούσαν την ελευθερία,

Αθήνα 1930, ανατύπωση, Αθήνα 1997, σελ. 155. Παρόμοια και στη σελ. 179. Επίσης, βλ. Αιμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτό μαρτυρησάντων*, Αθήνησιν 1891, φωτομηχανική έκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, με την προσθήκη ευρετηρίου (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου), Αθήνα 1996, σελ. 11 και 71.

(29) Δεν ήταν δυνατόν να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του Ρήγα μια και οι ενέργειές του δε στρέφονταν εναντίον της νομιμότητας του κράτους της Αυστρίας. Γι' αυτό και καταβλήθηκε προσπάθεια από τον υπουργό της Αστυνομίας να μη δικασθεί από τα ποινικά δικαστήρια, γιατί ο Ρήγας και οι σύντροφοί του θα απαλλάσσονταν από τους δικαστές.

Ο πύργος Νεμπόζα του Βελιγραδίου, όπου ο Ρήγας και οι επτά Σύντροφοί του φυλακίστηκαν, με σίδερα στα χέρια και στα πόδια και στραγγαλίστηκαν τον Ιούνιο του 1798

όπως χαρακτηριστικά γράφει ο στρατηγός Μακρυγιάννης στα 1836, *Μετά πολλούς αιώνας Ρήγας Βελεστινλής σπύρει τον σπόρον της ελευθερίας εις τους Έλληνας και τους ενθαρρύνει οδηγών αυτούς τον τρόπον της απελευθερώσεως των. Οι Έλληνες ενθουσιασθέντες και ενθαρρυνθέντες από τους λόγους του Ρήγα έλαβον τα όπλα υπέρ της ελευθερίας* (30).

7. **Οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου.** Ο Ρήγας Βελεστινλής με την επανάσταση, που ετοίμαζε, των σκλαβωμένων Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών λαών, στη θέση της δεσποτικής οθωμανικής εξουσίας, οραματιζόταν να εγκαθιδρυθεί η *Νέα Πολιτική Διοίκησης*, η δημοκρατική του πολιτεία. Όλοι οι συνυπόδουλοι λαοί χωρίς εξαίρεσιν θρησκείας και γλώσσας, όπως τονίζει στο δεύτερο άρθρο του συντάγματός του, θα απαρτίσουν την αντιπροσωπευτική πολιτεία, που θα φέρει τον τίτλο *Ελληνική Δημοκρατία*, το πολιτικό πρότυπο του πολιτισμού των κλασσικών χρόνων, μοναδικό στην ιστορία των αιώνων και στις παραδόσεις των λαών. Η δημοκρατία ήταν για τον Ρήγα ένα πανανθρώπινο ιδανικό με υπερεθνικές διαστάσεις.

Οι κάτοικοι της νέας πολιτείας θα ήταν ίσοι έναντι του νόμου, θα επικρατούσε ανεξίθρησκεία και σεβασμός της γλώσσας του κάθε λαού (31) που θα συμμετείχε στην δημοκρατική πολιτεία, θα νέμονταν τα καλά της δημοκρατικής διακυβέρνησης, με ασφάλεια της ζωής και της περιουσίας των

(30) Είναι λόγια του στρατηγού Μακρυγιάννη στον πίνακα που ζωγράφησε ο Παναγιώτης Ζωγράφου με οδηγίες του και τίτλο *Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως*.

(31) Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο καθηγητής Νικόλαος Πανταζόπουλος *ο Ρήγας προχωρούσε πέρα από τις διακηρύξεις της Γαλλικής Επανάστασεως, που αναγνωρίζει πολιτικά και ατομικά δικαιώματα στη μονάδα, τον πολίτη και όχι στην ομάδα δηλαδή στις μειονότητες. Γινόταν έτσι ο Πρόδρομος της Οικουμενικής Διακηρύξεως των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948, η οποία καθώς είναι γνωστό, αναγνωρίζει ανθρώπινα δικαιώματα με το ίδιο όπως ο Ρήγας πνεύμα σε μικρές ή μεγάλες ομάδες, όπως είναι οι Communities και Societies*. Βλ. Νικ. Πανταζοπούλου, *Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα, Αθήνα 1994, σελ. 106.

κατοίκων της. Ένα όραμα, το οποίο στις μέρες μας, μετά από δύο αιώνες, πάει να γίνει πραγματικότητα.

Συμπέρασμα

Ο Ρήγας Βελεστινλής ήταν πολύπλευρη προσωπικότητα και είχε καταστρώσει ένα συγκεκριμένο επαναστατικό σχέδιο για την εξέγερση των σκλαβωμένων Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών λαών με σκοπό την ελευθερία και τη δημιουργία δημοκρατικής πολιτείας. Πρώτα θέλησε να εξυψώσει το φρόνημα των σκλαβωμένων χρησιμοποιώντας την εικόνα και τη μουσική. Κατόρθωσε να αποφύγει την παρακολούθηση της Αυστριακής Αστυνομίας, όμως πριν περάσει τα σύνορά της, στην Τεργέστη, προδόθηκε από έναν τυχάρπαστο Έλληνα έμπορο. Είχε συλλάβει ένα συγκεκριμένο στρατιωτικό σχέδιο για την έναρξη και επέκταση της επανάστασής του. Και ακόμη προνόησε για τη μετά την επανάσταση λειτουργία μιας δημοκρατικής πολιτείας στο Βαλκανικό χώρο, με τη συνεργασία των λαών, που θα την απάρτιζαν. Ο Ρήγας Βελεστινλής είναι μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του Ελληνικού και Βαλκανικού χώρου : Διδάσκαλος του Γένους, Επαναστάτης, Πολιτικός νους, Στρατιωτικός νους, Μάρτυρας, Εθνεγέρτης και Οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου.